

L'edició del manuscrit de Joan Trigall, 400 anys després

El 7 de setembre de l'any 1603, a Vilagrassa, a l'Urgell, d'on era rector, mossèn Joan Trigall va posar fi al seu *Tratado del condado de Cerdaña*. El manuscrit contenia, entre altres, una descripció històrica i geogràfica de la Cerdanya i de la vila de Puigcerdà, d'on era fill. Després d'un periple vital divers i complex, Joan Trigall va morir entre 1612 i 1616, i la memòria del seu manuscrit va quedar perduda durant una colla d'anys. Avancem esdeveniments: de forma ben recent aquest text ha estat transcrit i editat íntegrament, la qual cosa, més enllà del seu coneixement, ens ha permès fer recerca sobre l'autor i sobre l'obra. Sempre queda feina per fer però, si valorem els resultats obtinguts després d'aquest procés, creiem que el balanç és positiu, i que val la pena difondre'n el resultat i algunes de les principals aportacions de la recerca.

Aquesta és, en part, una història d'enigmes. No coneixem les circumstàncies ni la data exacta de la mort de Joan Trigall, i l'arxiu del Col·legi de Preveres de Puigcerdà, que potser ens oferiria alguna pista sobre aquest assumpte, va ser pràcticament destruït en un incendi al segle XVIII. La Guerra Civil espanyola va suposar la destrucció de la documentació que hagués pogut sobreviure a aquest incendi i, fins i tot, la desconstrucció de l'església de Santa Maria, de la qual només sobreviu l'emblemàtic campanar, avui orfe de temple, al mig de la plaça. No sabem què va passar amb el manuscrit original fins l'any 1768, quan fra Joan Mitjavila, un frare agustí fill de Llívia, el va trobar al convent de Miralles, a Castellví de Rosanes, on tampoc no sabem com hi va anar a parar. En aquell moment el va fer copiar, i novament en perdem el rastre fins al segle XX, quan Joaquim Miret i Sans el va integrar —tot i que incomplet— a la seva col·lecció i, per disposició testamentària, el va llegar l'any 1919 a la Biblioteca de Catalunya, on es conserva ac-

tualment. Tampoc no sabem què va passar amb la còpia que va encarregar Joan Mitjavila, però l'any 1915 es trobava a Puigcerdà, on Antoni Deulofeu i mossèn Jaume Martí en preparaven una edició. Aquesta còpia va acabar passant a l'Arxiu Municipal de Puigcerdà i, des d'allí, a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya, on resta custodiada fins avui.

Aquesta també és una història trista. Durant tot un segle, hi ha hagut diferents intents de publicació del text sense que, per motius diversos, aquesta acabés tirant endavant. A la iniciativa d'Antoni Deulofeu i mossèn Jaume Martí s'hi han de sumar les de mossèn Salvador Galceran, Sebastià Bosom i Oriol Mercadal que, en diferents moments, van treballar per poder editar «el Trigall» sense que en cap d'aquestes ocasions pogués acabar de veure la llum. El text, a partir de la còpia de 1768, s'ha utilitzat reiteradament en els treballs d'història de la Cerdanya, però, com acabem de veure, mai no havia estat editat íntegrament. La mort de l'amic Oriol Mercadal va ser el detonant que va esperonar a la directora de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya, Erola Simon, i a qui subscriu aquestes línies a intentar culminar la feina en què tantes persones havien treballat abans. Alhora, la recent aparició de la col·lecció «Textos i Documents» d'Anem Editors, dirigida per l'amic Oliver Vergés, semblava crear les condicions idònies per a tirar endavant, finalment, l'edició del text.

Amb aquesta intenció, un cop revisats els treballs que anteriorment havien elaborat els nostres antecessors en aquesta tasca, vam decidir transcriure el document original de l'any 1603 —no pas la còpia de 1768, que s'havia utilitzat fins llavors—, i, alhora, iniciar una recerca sobre l'autor del text, de qui se sabia ben poca cosa. Segurament la nostra dedicació laboral com a arxivers, en uns centres que conserven una extraordinària riquesa documental ben poc explorada pel món acadèmic, ens va fer entendre com una cosa natural i evident la necessitat de submergir-nos en aquesta recerca i d'intentar reconstruir alguna cosa més sobre el nostre desconegut personatge. A partir del buidatge de la documentació cerdana d'aquests anys, i tot estirant els fils que el mateix autor ens oferia en el seu text, vam poder definir un conjunt de dades notable sobre Joan Trigall i el seu entorn familiar, que ens permeten entendre el personatge i el seu *cursus honorum*. Trigall va néixer cap a 1571, fill d'una família de mestres de cases establerta a Puigcerdà, de la qual no hem pogut esbrinar l'origen, malgrat el seu cognom molt poc habitual. Després de cursar alguns estudis als dominics de Puigcerdà, amb vint anys va marxar de la vila i el 1594, ja tonsurat, el trobem exercint com a mestre a Solsona. Al cap de quatre anys continuava amb aquesta professió, en aquest cas a Manresa, però entre 1600 i 1601 va continuar la carrera eclesiàstica, i va rebre els ordes menors.

El 1602 va cantar la seva primera missa a Puigcerdà i immediatament, i fins el 1605, va ser destinat com a rector de Vilagrassa a l'Urgell. Aquest nomenament,

sorprenent tot just acabat d'ordenar, segurament no es podria explicar sense tenir en compte la seva coneixença amb Lluís Sans, compatriota seu i primer bisbe de la nova diòcesi de Solsona. En tot cas, aquells mesos de calor —i potser també d'un cert avorriment— van animar Joan Trigall a escriure sobre la història i la geografia de la seva Cerdanya natal. La seva vida encara va donar alguns tombs més: a partir de 1606 el tornem a trobar a Puigcerdà, on exercia de mestre de la vila i formava part del Col·legi de Preveres de Santa Maria. I encara una darrera sorpresa: l'última referència que en coneixem la trobem l'any 1612, quan es va inscriure al registre de pelegrins del Convent de Sant Salvador de Jerusalem, a Terra Santa. Quatre anys més tard, mossèn Trigall ja era difunt.

Joan Trigall va viure una època convulsa, especialment a la seva Cerdanya natal. Aquell final de segle XVI era conflictiu a la frontera: les tensions entre els dos grans estats que s'anaven conformant —les monarquies francesa i hispànica— s'agreujaven per l'expansió del protestantisme a les terres del nord. La pressió i l'avanç dels protestants —o luterans o hugonots o hugonaus, com els anomena la documentació contemporània— provocava una veritable psicosi col·lectiva davant el temor que les seves incursions poguessin ocasionar un «contagi» ideològic a les molt catòliques terres del sud. De fet, la mateixa creació del bisbat de Solsona, en aquell moment, també responia en part a aquest intent de reforçar, des d'un punt de vista eclesial, la frontera entre els dos regnes. A més, les lluites de bàndols que s'estenien per totes les capes de la societat tenien a la Cerdanya un dels seus punts neuràlgics, amb les quadrilles del cèlebre Joanot Cadell refugiades al seu castell d'Arsèguel i amb la sempre conflictiva vall de Querol, bressol de bandolers però també de jutges de la Reial Audiència assenyalats per la seva parcialitat. Un món apassionant, però on no devia ser senzill viure, malgrat que, evidentment, la vida continuava.

Si la vida de Joan Trigall ja sembla prou sorprenent, encara es complementa amb un altre aspecte, que podria semblar menor però creiem que és ben significatiu: els anys 1610 i 1611, va escriure tres cartes a Jeroni Pujades, en les quals narra el seu ascens a les muntanyes cerdanes per fer-hi observacions geogràfiques. No era perquè sí: aquestes observacions les va anar a fer precisament per rebatre a Pujades les seves afirmacions sobre l'orientació de la serralada, i les basava en el coneixement adquirit en llibres i mapes però, sobretot, en l'observació del territori i en la precisió sobre els punts cardinals i la seva variabilitat depenent de l'estació de l'any i del punt en què sortia el sol en cada moment. Vam creure d'un enorme interès incorporar aquestes cartes, conservades actualment a la Biblioteca Nacional de França, en un annex al volum, per l'extraordinària descripció que contenen sobre aquesta «aventura», en un moment en què, tal com ell mateix ens deixa veure, a l'alta muntanya no hi anava ningú perquè no hi havia res a fer. Hem de destacar que el volum es completa amb un excel·lent pròleg d'Eulàlia Mi-

ralles, coneixedora d'aquests textos, que, amb molt més criteri que no pas nosaltres, posa en context i valora l'obra de Joan Trigall. Finalment, després de més d'un segle d'intents frustrats, el llibre es va publicar l'any 2020 amb el títol *La Cerdanya de 1603. El Tractat del Comtat de Cerdanya de Joan Trigall*.

Des d'un punt de vista més tècnic, cal indicar que la voluntat de l'obra és oferir una edició estricta i ben documentada, però també adequada per a qualsevol persona no especialista que desitgi acostar-se a la realitat cerdana de fa quatre segles. Al mateix temps, per l'interès que té en múltiples aspectes —en l'àmbit local però no només—, hem procurat oferir una eina que sigui útil per a l'estudi de la història de la Cerdanya i també per a la historiografia, la història de la geografia i, fins i tot, del muntanyisme, en tot l'àmbit català. Quan ha estat possible i oportú, hem complementat el text amb notes explicatives a peu de pàgina i referències documentals i bibliogràfiques per a qui pugui estar interessat a aprofundir l'estudi d'algun aspecte en concret.

Trigall domina la llengua, i no s'està de proclamar-ho. Redacta el seu text en castellà perquè l'afegeix en un quadern en què anteriorment ja havia escrit un altre text en aquesta llengua i vol donar-li unitat, no pas perquè no domini o no defensi la llengua catalana, que defineix com la seva pròpia, i que és amb la que es dirigeix a Pujades en les tres cartes que li escriu. Però, al mateix temps, exhibeix el seu domini del llatí, amb l'elaboració i la publicació d'un petit llibret escolar, amb la traducció de textos del llatí al català i, fins i tot, amb la cuidada redacció de la presentació dels llibres sacramentals al seu càrrec quan era rector de Vilagrassa. Probablement si en conservéssim més textos, que de ben segur deuria escriure, podríem corroborar aquest domini lingüístic.

La vivesa de la narració de Joan Trigall és enormement atractiva, aconseguix fer-nos viatjar en el temps i ens permet passejar pels carrers de la vila de Puigcerdà o ascendir a la muntanya del Carlit al principi del segle XVII. Observador de mena, Trigall es fixa en petits detalls que descriu minuciosament. En alguns casos, aquests detalls denoten la seva procedència d'una família de mestres de cases: són particularment freqüents els aspectes constructius sobre les cases, els carrers, les esglésies o les muralles de la vila. Però també ens permet reviure el paisatge, la vegetació i les activitats econòmiques que exercien els cerdans de fa quatre segles. Segurament en pocs llocs més podríem trobar la precisió i els matisos que Trigall incorpora en les seves descripcions, i que ens aporten una informació preciosa per a l'estudi de tantes i tantes coses. Evidentment que disposem d'altres obres comparables, com la cèlebre *Geografia de Catalunya*, de Pere Gil, però el coneixement directe que té Joan Trigall sobre els fets, els edificis i les muntanyes dels quals parla ens permet donar una gran fiabilitat a les seves afirmacions i descripcions.

En definitiva, creiem que, modestament, hem facilitat l'accés a una extraordinària font d'informació, però també hem aportat llum sobre un notable humanis-

ta, un coneixedor de les lletres i de les ciències que, per exemple, s'atreveix a escriure a Jeroni Pujades sense conèixer-lo i a posar en dubte les seves afirmacions sobre l'orientació de la serralada. Ho fa a partir del seu bagatge intel·lectual i del coneixement teòric d'obres d'història i de geografia —inclosos els mapes que ell havia anat col·leccionant, no pas gaire habituals en aquell temps—, però, sobretot, ho fa a partir de l'observació directa amb un mètode que potser podríem qualificar de protocientífic: s'enfila a la muntanya amb els seus aparells de mesura, en el punt més alt on pot arribar, per tal d'elaborar els seus càlculs i defensar amb arguments sòlids les seves tesis. Sens dubte, es tracta d'un personatge singular en el seu entorn, pràcticament desconegut fins avui i que, en el seu context, potser hauríem de tenir en compte des de molts àmbits de la història i del coneixement.

LLUÍS OBIOLS PEREARNAU
Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell